

УДК 811.161

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/53\(2023\).24-37](https://doi.org/10.17721/um/53(2023).24-37)

Вікторія Коломийцева, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-9899-5859

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

Володимир Чумак, канд. філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0001-9341-7072

Український мовно-інформаційний центр НАН України, Київ

ПРОФЕСОР І. К. КУЧЕРЕНКО В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА: КЛАСИФІКАЦІЯ ЧАСТИН МОВИ

Присвячено граматичному вченню про частини мови професора І. Кучеренка, що є визначним здобутком слов'янського мовознавства. Фокусом класифікаційного підходу ученого є критерій встановлення частин мови – “однозначний (моністичний)” – реальне (лексичне) значення слова, що визначає і граматичні атрибути розрядів лексем. Лексичне значення слова відбиває понятійну, комунікативну й когнітивну природу мовного знака, яким названо матеріальний, ментальний чи духовний фрагмент означуваної дійсності.

Ключові слова: *вчення про частини мови І. Кучеренка, моністичний (семантичний) критерій, лексичне (реальне) значення слова, синсемантия, рівні семантики.*

Чи не найскладнішим розділом граматики є наука про частини мови. Досвідчений науковець знає, що для продуктивного системного послуговування знанням, а тим більше для успішного його викладання молодому поколінню, потрібні *ключі*. Ними є:

- точно означені основоположні поняття, або галузеве термінополе;
- практика в опануванні функціональної природи досліджуваних явищ;
- особистісний підхід.

Під особистісним підходом насамперед маємо на увазі **важливість особистості** (особистостей) науковця, учителя, який сміливо і вправно веде новаків дорогою пізнання. Насправді

всякий досвід, знання, можливість поступу приходять до нас завдяки спілкуванню з такою особистістю.

Професор Ілля Корнійович Кучеренко ввійшов в історію лінгвістики як глибокий мислитель, видатний граматист, бездоганний логік, сміливий новатор, засновник однієї з відомих граматичних шкіл. І що найважливіше – як високодуховна особистість, істинний Учитель.

Докладно розглянувши історію вивчення питання про частини мови в наукових працях видатних мовознавців попередньої доби (М. Ломоносова, О. Потебні, О. Востокова, Ф. Буслаєва, О. Шахматова, М. Стебліна-Каменського, Л. Щерби, О. Пешковського, В. Виноградова, В. Ващенко та ін.), професор І. Кучеренко у 60-х рр. XX ст. формує власну граматичну теорію, яка **на пів століття випередить офіційну наукову думку в цій галузі**.

Мова функціонує, і щодня мільйони мовців розбудовують речення-повідомлення, а дискусії довкола “фігурантів” речення – частин мови й членів речення – не вщухають.

І. Кучеренко осмислює питання частиномовної класифікації української лексики з концептуально широким охопленням досліджуваних явищ, властивим філософу, і бездоганим обґрунтуванням логіка.

Досліджуючи глобальне питання граматики (стратифікація частин мови), професор І. Кучеренко дає вітчизняній науці розв’язання багатьох інших кардинальних питань зі сфери семасіології, морфології, синтаксису, комунікативної лінгвістики, які досі залишаються теоретично складними навіть для академічних науковців і досвідчених лінгвістів-практиків. Насамперед, це питання природи лексичного значення слова й повноти функціонування цього термінопоняття у граматиці щодо всіх частин мови, зокрема і службових. Суміжним із цим виступає явище синсемантизму, чи семантичної несамоостійності, коли слово потребує “партнера” для реалізації свого лексичного значення. Проте це аж ніяк не семантична порожність. Так, професор І. Кучеренко сміливо заявляє про семантичну спроможність прийменників як своєрідних *син*-лексем (від грецького σύν – “з”, “разом”), тобто слів, що реалізують своє лексичне значення

в партнерстві з іменником. Науковець також означає граматичний потенціал приємника як слова, що керує відмінковою формою іменника, а іноді – й кількома. Отож лінгвістичний статус службових слів, починаючи із приємників, набув у працях професора І. Кучеренка глибокого теоретичного переосмислення, а в захопливому й неординарному викладанні для студентів – практичної верифікації.

Так само важливим є підхід І. Кучеренка до семантичної природи ад’єктивних слів, зокрема дієприкметників, порядкових числівників і певних розрядів займенникових слів.

Окремої уваги заслуговує блискуче розв’язання І. Кучеренком питань синтаксичної кваліфікації словосполучення, зокрема лексикалізованого та фразеологічного; граматичного статусу вокативів і ролі кличного відмінка в парадигматичній системі іменних частин мови; функціональної специфіки порівняльних конструкцій; статусності однорідних членів речення. Численні питання, які до професора І. Кучеренка вважалися недослідженими, набули розв’язання в цілісному граматичному вченні науковця. Це вчення стало граматичною школою, до якої прихильні не лише вітчизняні науковці і членами якої смиренно визнають себе дописувачі.

1961 р. у видавництві Київського університету імені Тараса Шевченка побачила світ фундаментальна наукова праця І. Кучеренка *“Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія”*¹ у двох частинах (другу частину видано в 1964 р.), що без перебільшень стала визначним явищем не лише вітчизняного, а й усього слов’янського мовознавства. Дехто з науковців намагався вступати в полеміку з професором, було чимало й таких, які просто оминали його наукові положення й висновки, замовчували через брак аргументів проти бездоганної логіки і промовистих мовних фактів Іллі Корнійовича. Цілком

¹ Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. Ч. I. Київ: Видавництво Київського університету, 1961. 172 с.; Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. Ч. II. Київ: Видавництво Київського університету, 1964. 160 с.

визнати їх не дозволяла безкомпромісність логічної аргументації професора І. Кучеренка, якась “нефілологічна точність” науковця-новатора, а іноді й хибний престиж його опонентів.

Переважна більшість науковців кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського університету імені Тараса Шевченка – це учні, вихованці, послідовники Іллі Корнійовича Кучеренка. Його іменем названо нашу кафедру.

Колектив кафедри поставив собі за мету здійснити друге видання історичної праці професора І. Кучеренка *“Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія”*. Провідну роль у клопіткій організаційній і власне науковій роботі з підготовки цього видання відіграла доцент кафедри Ірина Арібжанова. 2003 р. з нагоди 80-річчя Іллі Корнійовича вийшло друком це друге (уточнене й доповнене) видання. Його доповнено розділами *“ГраMATика як наука”*, *“Слово – значуща одиниця морфології”*; *“Ад’єктивні слова”*, що постали на матеріалі статей і посібників І. К. Кучеренка. Щоб звучала пряма мова професора І. Кучеренка, ми далі покликатимемося на це видання.

Отож у фокусі класифікаційного підходу професора І. Кучеренка критерій визначення частин мови – “однозначний (моністичний)” [Кучеренко : 112–133]. Попри всю вдавану привабливість, а найбільше звичність і зручність плюралістичного (багатозначного) критерію (тобто одночасного використання сукупності ознак – семантичних, морфемних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних), І. Кучеренко рішуче його відкидає як такий, що не забезпечує наукової достовірності. Учений показує брак доказової сили багатозначного критерію й *“невідхильну силу прояву об’єктивно існуючого критерію моністичного”* [Кучеренко : 129] – **узагальнене лексичне значення слова**. На думку Іллі Корнійовича, одночасне застосування кількох критеріїв обертається грубим порушенням логіки, неспроможністю чітко диференціювати основне і вторинне, спільне й відмінне, родове й видове. На практиці одна частина мови виділяється на підставі одних ознак, а інша – на підставі “наявності інших, незважаючи на відсутність у ній тих, які лягли в основу виділення першої” [Кучеренко : 101]. А врешті-решт,

посилаючись на слова О. Пешковського, дослідникам доводиться “силою втискувати деякі слова в рубрики, що їх не покривають, або вигадувати нові, дрібні й не співвідносні з основними рубрики” [Кучеренко : 123].

Професор І. Кучеренко – зразок науковця, який взявся до розв’язання одного із фундаментальних питань граматики зі властивою йому вимогою – неухильно бути на засадах логіки й так забезпечити істинність наукових положень і висновків. Учений слушно зауважує, що термін *лексичне значення слова* як основний інструмент прийнятної моністичної класифікації частин мови аж ніяк не може обмежуватися лексикологічним використанням. Термін є цілком придатний і для граматики, адже лексичне (тобто реальне, поняттєве) значення слова лишається самим собою, хоч ми слово аналізуємо в лексикологічному, а хоч у граматичному плані [Кучеренко : 134]. Щоб уникнути, за висловом ученого, “гіпнотичного прив’язування” терміна *лексичне значення* виключно до лексикології, професор І. Кучеренко вводить у науковий обіг синонімічний термін ***реальне значення слова***. Аргументаційна база І. Кучеренка у свідомості уважного науковця-дослідника не залишає й тіні сумніву, що саме специфіка фактів реальної дійсності визначає зрештою і граматичні атрибути тої чи тої лексеми (число, рід, час, вид тощо), релевантні для морфології й ширше – для граматики. Саме тому лексичне (реальне) значення слова має виступати як “вихідне і провідне у визначенні поняття «частина мови»” [Кучеренко : 136].

В історії української лінгвістики тенденція висувати на перший план у граматиці формальні ознаки виявилася непродуктивною. А. Грищенко відмову в практиці лінгвістичного аналізу від семантичного аспекту мови й розбудову лінгвістичної теорії лише на формальних засадах називав “найбільш крайнім гаслом”. Спроба відсунути семантику в мовознавчих дослідженнях на другий план, а то й відмовитися від неї не виправдала себе, адже не враховувати принципи об’єктивного функціонування мови неможливо [Грищенко : 3–4]. Авторитетною є думка академіка А. Грищенка про те, що незважаючи на надзвичайну

складність вироблення універсальних і всеохоплюючих принципів аналізу мовного матеріалу, “ідеальний стан – це якнайменша кількість критеріїв для поділу лексичних одиниць на відповідні частини мови” [Грищенко : 4].

Монокритерій, запропонований І. Кучеренком, забезпечує бездоганну у своїй логічності й несуперечливості систему. Те, з чим співвідноситься назва в реальній дійсності, визначає її частиномовну специфіку: для іменника – це в широкому розумінні слова назва предмета, для прикметника – назва ознаки (прикмети) предмета, для дієслова – назва дії (процесу), для прислівника – назва обставини чи ознаки іншої ознаки [Кучеренко : 137].

Розвиваючи теоретичну граматику, професор І. Кучеренко мислив категоріями когнітивної лінгвістики й комунікативного синтаксису, що було далекоглядним і зовсім не типовим для 60-х рр. минулого століття. Учений виходив із певної типізованої функції слова в реченні як основної одиниці синтаксису, адже речення, за висловом ученого, тільки й є насправді “реальною одиницею” з-поміж інших мовних одиниць [Кучеренко : 137]. У слово “реальна” мислитель вкладав поняття “те, що існує не в реєстрах, номенклатурі, а живе реальним життям у спілкуванні й пізнанні”. Тому можна стверджувати, що слово “оживає” тільки в реченні як найменшій одиниці, придатній для комунікації і когніції. На ту пору сучасники І. Кучеренка просто не могли належно оцінити такі, наприклад, новаторські міркування науковця: “Думка, реалізована в реченні, виступає як акт пізнання, як результат пізнавальної діяльності на час повідомлення. А такий аналіз у результаті дає встановлення тих одиниць, які є матеріалом думки” [Кучеренко : 137]. Як бачимо, синтаксис і його категорії виступають інструментом остаточної верифікації семантичних параметрів слова.

Речення вчений називає “виразником думки-результату” [Кучеренко : 139]. Лише в реченні розкривається надзвичайний потенціал так званих службових слів як утілювачів усвідомленої активності мовця й пізнавального процесу, що він здійснює. Так, наводячи серію висловлень (*Вода кипить*; **Чи** *вода кипить*? *Невже* *вода кипить*? **Чому** *вода кипить*?) з однаковим предметом

думки (це назване словом *вода*) і майже однаковим лексичним матеріалом, Ілля Корнійович робить доступним розуміння того факту, що когнітивна й комунікативна суть цих повідомлень утілена саме в частках (*чи, невже, хіба* тощо), традиційно названих “неповнозначними” словами.

Мова із властивою їй загальною здатністю до узагальнення й абстрагування (це її функціональні ознаки) значною мірою завдяки таким словам, як сполучники, частки, прийменникові прислівники, забезпечує рух думки від чуттєвих змістів до сфери абстрактного мислення. *“Слова такого типу є лексичними одиницями, які виражають <...> активне спрямування думки, вираженої в реченні. У їхньому значенні, отже, знаходять своє узагальнене відображення факти психічної діяльності людини, які є так само об’єктивно існуючими, як і предмети та явища, відображені в значеннях “повнозначних” слів”* [Кучеренко : 140].

Термін “повнозначні”, як бачимо, учений бере в лапки, підводячи нас до висновку, що в лексичному матеріалі, який відбиває буття в усій його повноті, немає первинного й вторинного. Стає зрозумілим, наскільки хибно вважати сполучники й частки такими, що не пов’язані своїм значенням із реальною дійсністю безпосередньо й такими, що ніби замикаються у сфері допоміжних засобів мови. “Усі слова в мові мають однаковий характер значення, **усі вони – повнозначні**. І знову ж таки, характер відображуваного в їхньому значенні є тим, що визначає специфіку слів” [Кучеренко : 141]. Ця специфіка – це предмети та явища навколишнього, тобто грубого матеріального, світу чи результат розумової діяльності людини, тобто тонкий матеріальний світ (а також словами означаються поняття вищої сфери – сакральний, або вічний, світ). “Органи чуття вищі за мертву матерію, розум вищий від чуттів, інтелект вищий від розуму, а вона (душа) ще вища, ніж інтелект” [Бгавад-гіта : 183].

Вважати прийменники, сполучники, частки як і абстрактні іменники зі сфери ментального такими, що не номінують реальну дійсність – це все одно, що вважати нереальним увесь абстрактно-логічний, розумовий світ людини, обмеживши її життєві функції тваринним чуттєвим реагуванням на проявлені у грубій формі

матеріальні подразники. Отож широкий філософський погляд професора І. Кучеренка полягає в тому, що всі слова мають лексичне (реальне) значення, хоча специфікація їхня різна: від означення видимих матеріальних об'єктів до абстрактних понять, категорій і навіть до номінацій, пов'язаних із чистим духом.

Ідеї І. Кучеренка набули розвитку в наукових працях відомих українських граматистів прийдешніх поколінь: І. Вихованця К. Городенської, А. Загнітка, А. Мойсієнка. Так, І. Вихованець і К. Городенська цілком суголосно до поглядів Іллі Корнійовича вважають, що слова, які вирізняються вказівною функцією (займенникові) не можуть становити окремої частини мови, оскільки їхня категорійна семантика не виходить за межі об'єктів називання основної іменної трійки та прислівника: для іменника – **предметність**, для прикметника – **ознаковість**, для числівника – **квантитативність** і для прислівника – **ознака іншої ознаки**. Займенниковим словам не притаманний свій особливий об'єкт номінування. Як слушно зауважують автори академічної “Теоретичної морфології української мови”, займенникові іменники (*ми, він, хтось* тощо), займенникові прикметники (*наш, такий, будь-який* тощо), займенникові числівники (*скільки, стільки*) та займенникові прислівники (*тут, скрізь, колись* тощо) дублюють відповідно іменники, прикметники, числівники та прислівники. Отож “вони відрізняються від “справжніх” частин мови тільки **способом репрезентації**” [Вихованець, Городенська : 184] дійсності. Займенники, виступаючи лексико-семантичними еквівалентами іменників, прикметників, числівників і прислівників, належать до відповідних частиномовних розрядів, формуючи їхню периферію [Вихованець, Городенська : 185]. На важливості встановлення семантичних рівнів мовного знака та актуальності когнітивного аспекту дослідження лексико-семантичних розрядів слів наголошує А. Загнітко [Загнітко : 287].

У підручнику з української мови для вишів за редакцією А. Мойсієнка, підготовленому й виданому колективом мовознавців кафедри української мови та прикладної лінгвістики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у згоді з концепцією

нашого вчителя професора І. Кучеренка класифікація частин мови ґрунтується на узагальненій частиномовній семантиці розрядів слів: наприклад: предметність (іменник), процесуальна ознака предмета (дієслово), кількісна ознака предмета (числівник) тощо [Сучасна : 15]. Займенники в цій праці також не становлять окремого частиномовного розряду, а розподіляються між займенниковими іменниками, прикметниками займенникового типу, прислівниками як такі, що втілюють відповідно предметність, ознаковість, обставинність із узагальнено-вказівною специфікою семантики [Сучасна : 308–311, 344–351, 464–466].

Те, що І. Вихованець і К. Городенська номінують *способом репрезентації дійсності*, І. Кучеренко називав різними рівнями семантики (1 – 2 – 3): **визначена, узагальнена, узагальнено-вказівна**. Як займенникам притаманна узагальнено-вказівна семантика, так прийменники характеризуються власне узагальненою семантикою, зокрема місця (*на, над, серед* тощо), часу (*о, перед, після* тощо), мети (*для*), причини (*через, з огляду на*), допустовості (*незважаючи на*) тощо. Їхнє типізує реальне значення обставини чи ознаки іншої ознаки дає підстави віднести прийменники до розряду прислівників. Професор І. Кучеренко обґрунтував типізуючу лексичну спорідненість:

– прислівників визначеної семантики (*улітку, дома, зозла, радісно*);

– прислівників узагальненої семантики, або прийменників (*у, на, посеред*);

– прислівників узагальнено-вказівної семантики (*тут, колись, так*).

Професор І. Кучеренко чітко зазначає, що різниця між ними полягає не в об'єкті відображення, а в його характері (рівневисть).

Оскільки найчисленнішими серед прийменників і водночас первинними є просторові (а часові й абстрактно-логічні є похідними від них), варто вслід за професором І. Кучеренком означити їхню граматичну специфікацію в порівнянні зі власне прислівниками. Вона полягає лише у просторовому орієнтирі: об'єктна просторова орієнтація притаманна прийменникам і суб'єктна – класичним прислівникам. Порівняймо: *Він стоїть праворуч*

шафи (об'єкт *шафа* є орієнтиром) – *Він стоїть праворуч* (орієнтиром виступає суб'єкт мовлення, тобто сам мовець) [Коломийцева : 132–133]. Іменники-об'єкти компенсують синсемантию прийменникових прислівників.

Синсемантия (від гр. *syn* – разом, *semantikos* – означальний) – це властивість слова виражати значення лише в поєднанні з іншою лексемою, наприклад: *метр шовку, якась перевага, три горіхи, стати уважним, на небі*. Як бачимо, синсемантия поширена також серед тих частин мови, які становлять, так би мовити, каркас граматики – іменники, прикметники, дієслова. Уже це, як зауважував І. Кучеренко, унеможливило застосування синсемантиї як визначального принципу поділу слів на такі частиномовні класи, як повнозначні та службові. Водночас синсемантичність є семіологічною суттю окремих розрядів іменників, прикметників, дієслів, прислівників, що в частиномовній системі професора І. Кучеренка відбилося у трьох рівнях семантики – визначена, узагальнена, узагальнено-вказівна [Кучеренко : 144–150]. “Кожна частина мови виявляє рівневість (періодичність) у характері реальних значень слів, зв'язану з особливостями функціонування їх у мові, але зі своїми відмінностями: перший рівень – основний для кожної частини мови <...>, слова цього рівня характеризують частину мови” [Кучеренко : 149]. Лексичне ядро *першого рівня* формує *прототипну семантику* частини мови [Кубрякова : 327]. Запропоноване професором І. Кучеренком чітке полізональне осмислення частиномовних розрядів щодо їхньої семантики спростовує погляд на прийменники, сполучники, частки як слова, до яких нібито “взагалі не можна застосовувати семантичний критерій”, слова з “нечастиномовним статусом”, “позбавлені номінативної функції” [Безпояско : 274–275].

Чи не найпроблемнішим серед питань, які обґрунтовує у своєму граматичному вченні про частини мови І. Кучеренко, є категорійний статус дієслова. Донедавна побутував традиційний підхід до дієприкметників і дієприслівників як форм дієслова на підставі їхньої похідності – як девербативів. Проте явище транспозитивної деривації поширене в різних частинах мови. Важливо

дати правильну граматичну оцінку насамперед модифікації семантичних параметрів деривата. Так, реальне значення дієприкметника – це не актуалізована (на відміну від дієслова) ознака, значення дієприслівника – ознака ознаки, тобто прислівниковість. У цьому зв'язку професор І. Кучеренко зазначає, що спроба видати номенклатуру частин мови як наукову класифікацію «не задовольняє жодного правила простого логічного поділу, а є лише вичленуванням із загальної кількості слів певних угруповань, кожного за своїми основами» [Кучеренко : 113]. У “Теоретичній морфології української мови” суголосно до підходів І. Кучеренка автори кваліфікують дієприкметник як віддієслівний прикметник [Вихованець, Городенська : 146–150], а дієприслівник – як віддієслівний прислівник, у якому більшість “морфологічних категорій дієслова нівельована повністю”, а “суб’єктна іменникова позиція втрачена” [Вихованець, Городенська : 322]. Проте ці граматичні зміни варто кваліфікувати не як причину, а як наслідок зміни лексичної семантики слів. Саме так осмислюється цей процес у “Морфології” за редакцією А. Мойсієнка, у якій дієприслівники не лише віднесено до розряду прислівників, а й наголошено на тому, що вони “формують великий за обсягом продуктивний клас прислівників” [Сучасна : 461].

Знову переконуємося в істинності граматичного підходу професора І. Кучеренка, який тоді, у вже далекі шістдесяті, писав, що “зцементоване ядро” частиномовної номенклатури залишається сталим за всіх можливих суб’єктивних підходів граматистів [Кучеренко : 113].

Граматичне вчення професора І. Кучеренка про частиномовну класифікацію української лексики залишається актуальним на всіх етапах вивчення історії українського мовознавства. Перспективи дальшого розвитку ідей видатного українського лінгвіста вбачаємо в наступних публікаціях, пов’язаних із багатогранною діяльністю глибокого науковця, неперевершеного теоретика, неповторного педагога.

ЛІТЕРАТУРА

- Вихованець І. Р., Городенська К. Г.* Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
- Грищенко А. П.* Прикметник в українській мові. Київ : Наук. думка, 1978. 207 с.
- Загнітко А. П.* Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ “ВКФ “БАО”, 2011. 992 с.
- Бхагавад-гіта як вона є. 2-ге вид., випр. The Bhaktivedanta Book Trust, 2015. 765 с.
- Коломийцева В. В.* Лексичне та граматичне значення у прийменниках на позначення простору. *Українське мовознавство*. 2011. Вип. 41/1. С. 131–135.
- Кубрякова Е. С.* Части речи с когнитивной точки зрения. Москва : Институт языкознания РАН, 1997. 327 с.
- Кучеренко І. К.* Теоретичні питання граматики української мови : Морфологія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Вінниця : “Поділля-2000”, 2003. 464 с.
- Сучасна українська мова. Морфологія : підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 524 с.

REFERENCES

- Vykhovanets, I. R. & Horodenska, K. H.* (2004). Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy. Kyiv : Pulsary (in Ukrainian).
- Hryshchenko, A. P.* (1978). Prykmetnyk v ukrainskii movi. Kyiv : Nauk. dumka (in Ukrainian).
- Zahnitko, A. P.* (2011). Teoretychna hramatyka suchasnoi ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys. Donetsk : TOV “VKF “BAO” (in Ukrainian).
- Bhagavad-gita yak vona ye (2015). 2-e vydannia, vypravlene. The Bhaktivedanta Book Trust (in Ukrainian).
- Kolomyitseva, V. V.* (2011). Leksychnе ta hramatychnе znachennia u pryimenny-kakh na poznachennia prostoru. *Ukrainske movoznavstvo*, 41/1, 131–135 (in Ukrainian).
- Kubryakova, E. S.* (1997). Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Moskva : Institut yazykoznaniiya RAN (in Russian).
- Kucherenko, I. K.* (2003). Teoretychni pytannia hramatyky ukrainskoi movy : Morfolohiia. Vinnytsia : “Podillia-2000” (in Ukrainian).

Aleksiienko, L. A., Zuban, O. M., Kozlenko, I. V. (2013). Suchasna ukrainska mova. Morfolohiia / Moisiienko A. K. (ed.). Kyiv : Znannia (in Ukrainian).

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/53\(2023\).24-37](https://doi.org/10.17721/um/53(2023).24-37)

Victoriia Kolomyitseva, PhD, Associate Prof.

ORCID ID: 0000-0001-9899-5859

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Volodymyr Chumak, PhD, Prof.

ORCID ID: 0000-0001-9341-7072

Ukrainian Language and Information Fund
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Professor I. K. Kucherenko in history of Ukrainian linguistics: classification of parts of speech

The article is devoted to the grammatical study of the parts of speech of by outstanding domestic scientist – Professor I. Kucherenko. Professor I. Kucherenko laid out the key points of this teaching in the fundamental two-volume treatise “Theoretical Issues of the Grammar of the Ukrainian Language: Morphology”, where he substantiated the logical grammatical paradigmatic system of the Ukrainian language with impeccable clarity, while at the same time proposing to solve the most difficult and controversial issues in the field of semasiology, syntax, and communicative linguistics. Having been printed in early (the 60s of the 20th century), this work became a significant achievement of Slavic linguistics and largely determines the development of grammatical thought in Ukraine to this day.

The scientist’s classification approach is focused on the “unequivocal (monistic)” criterion, namely the lexical meaning of the word, which the scientist sometimes calls “real”. The lexical meaning of a word reflects the conceptual, communicative and cognitive nature of a linguistic sign and determines its grammatical attributes, not vice versa. The use of a multi-valued criterion, which is widespread in grammars to this day, turns into a gross violation of logic, makes it impossible to clearly differentiate common and distinctive, basic (generic) and secondary (specific) features of word classes. As a result, words are forced into categories where they are “foreign”, such as, for example, participles among verbs. Professor I. Kucherenko is the first to substantiate the feasibility of considering participles, as well as so-called ordinal numerals, as well as adjectival classes of pronominal words in the adjective category.

The lexical meaning of a word determines its typified function in a sentence, which (sentence), according to the scientist, is not only the main unit of syntax, but also a “real unit” among the rest of the linguistic units. The scientist interprets the concept of “real” as something that does not exist in registers or nomenclature, but provides communication and knowledge. Thus, while developing theoretical grammar, Professor I. Kucherenko showed foresight in terms of the categories of cognitive linguistics and communicative syntax, many decades ahead of his contemporary scientific thought.

Approaches to the so-called service parts of speech are significant in the paradigmatic teaching of Professor I. Kucherenko. The scientist rejects the terminological dichotomy “meaning-bearing / non- meaning-bearing”, justifiably believing that there is no primary and secondary in the lexical material. It visualizes the understanding that prepositions, conjunctions, particles ensure the movement of thought from sensual contents to the sphere of abstract thinking, reflecting the facts of human mental activity, which is the same reality as the naming of visible (gross) material objects of the world. In this connection, the scientist develops the proposal about synsemantics and three levels of semantics (defined, generalized, generalized and indicative).

Keywords: *doctrine of parts of speech by I. Kucherenko, monistic (semantic) criterion, lexical (real) meaning of the word, synsemancy, levels of semantics.*

Стаття надійшла до редколегії 05.04.23

Рекомендована до друку 28.05.23



Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)